

Asia: VN/22303/2023

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laeiksi esitutkintalain, oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain ja oikeudenkäymiskaaren 11 luvun 3 b §:n muuttamisesta

Esitutkintaa ja syyteharkintaa koskevat muutosehdotukset

1. Asianomistajan yksityisoikeudellisen vaatimuksen selvittäminen

Suomen Asianajajat kiittää mahdollisuudesta lausua luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laeiksi esitutkintalain, oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain ja oikeudenkäymiskaaren 11 luvun 3 b §:n muuttamisesta.

Yhtenä Suomen Asianajajien sääntömääräisenä tehtävänä on seurata oikeuskehitystä maassa ja lausuntoja antamalla sekä aloitteita tekemällä tarjota kokemuksensa yhteiskunnan käytettäväksi. Suomen Asianajajien oikeuspoliittisen työn lähtökohta on oikeusvaltion turvaaminen. Lausunnoissaan Suomen Asianajajat pyrkii painottamaan oikeusvaltioperiaatteen toteutumiseen, oikeusturvaan sekä oikeuden saavutettavuuteen, perus- ja ihmisoikeuksien sekä asianajajakunnan itsenäisyyden ja riippumattomuuden turvaamiseen liittyviä näkökulmia. Pyydettyä lausuntona Suomen Asianajajat esittää seuraavaa.

Esitutkintaa ja syyteharkintaa koskevat muutosehdotukset

1. Asianomistajan yksityisoikeudellisen vaatimuksen selvittäminen

Suomen Asianajajat pitää ehdotettuja muutoksia kannatettavina.

Suomen Asianajajien kokemuksen mukaan vaatimus vahingonkorvauksen euromäärän ilmoittamisesta esitutkintavaiheessa aiheuttaa paljon hämmennystä asianomistajille sellaisissa tapauksissa, joissa on selvää, ettei vahingon määrä ole tiedossa esitutkintavaiheessa tai ylipäättään asianomistajan itsensä arvioitavissa ilman oikeudellista asiantuntija-apua.

Suomen Asianajat pitää erityisen hyvänä, että jo esitutkintavaiheessa asianosaiselle voitaisiin ilmoittaa, ettei syyttäjää aja hänen vaatimustaan. Tämä ohjaisi esimerkiksi henkilöön kohdistuvien rikosten asianomistajat jo aikaisessa vaiheessa oikeudellisen avun piiriin.

Suomen Asianajat yhtyy Rikosuhripäivystyksen lausunnossaan esittämään siitä, että sähköisen rikosilmoituksen kaavaketta tulee mahdollisen lainmuutoksen jälkeen päivittää niin, että euromääräistä vaatimusta ei tarvitse tuossa vaiheessa ainakaan kaikissa rikostyypeissä ilmoittaa.

2. Rikosilmoituksen kirjaaminen

Suomen Asianajat pitää ehdotettuja muutoksia kannatettavina.

Suomen Asianajat ilmaisee huolensa siitä, että kyseinen muutos uudessa momentissa 2 ei saa johtaa siihen, että erityisesti ulkomaalaistaustaisten haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden ihmiskauppa -asioita jätetä tutkimatta sillä perusteella, että ne katsotaan siviiliasioiksi tai ettei asianomistaja kykene antamaan asiassa riittäviä lähtötietoja. Tällainen riski on olemassa erityisesti työperäisten ihmiskauppaepäilyjen osalta sekä osin myös kunniaan liittyvissä väkivaltarikoksissa.

Suomen Asianajajien mukaan esitutkintaviranomaisilla on joskus vaikeuksia tunnistaa erityisesti työperäistä ihmiskauppaa, ja tällaisten juttujen asianomistajat eivät välttämättä kykene täydentämään ilmoitusta vaatimusten mukaan ilman oikeudellista asiantuntija-apua. Näitä ilmoittajan henkilöön liittyviä seikkoja tulisi korostaa hallituksen esityksen sivulla 60, jossa viitataan ilmoittajan väitettyyn asemaan.

Suomen Asianajat katsoo, että hallituksen esityksen perusteluihin olisi kirjattava erikseen, että puutteellisen ilmoituksen kirjaamatta jättäminen ei voi lähtökohtaisesti tulla kyseeseen, mikäli rikos on vakava tai luonteeltaan monimutkainen ja vaatii esiselvittelyä.

Suomen Asianajat katsoo, että 2 momentissa tarkoitetuissa tilanteissa, joissa ilmoittajaa kehoitetaan täydentämään ilmoitustaan, olisi ilmoittajaa ohjattava oikeudellisen avun piiriin tai edes tukipalveluihin, mikäli asia ei vaikuta selvästi perusteettomalta.

3. Esitutinnan toimittamatta jättäminen ja lopettaminen

Suomen Asianajat pitää ehdotettua muutosta kannatettavana, mutta katsoo, että säännöksessä tulisi olla lisäedellytys siitä, että ”tärkeä yleinen tai yksityinen etu” ei vaadi esitutinnan toimittamista. Sääntely olisi näin harmoniassa esitutinnan rajoittamista koskevan sääntelyn kanssa.

4. Ilmoitus epäillyn oikeuksista ja kuulusteltavalle tehtävät ilmoitukset

Suomen Asianajajat pitää ehdotettua muutosta kannatettavana, mutta ilmoitus on tehtävä neutraalisti ja niin, että epäilty ymmärtää, ettei esitutkintaviranomainen päättä rikoslain 6 luvun 6 §:n mukaisten lieventämisperusteiden soveltamisesta.

Suomen Asianajajien mukaan ainakin aikaisempina vuosina epäilyille on voinut syntyä kuva siitä, että esitutkintaviranomainen voi vaikuttaa lieventämisperusteiden soveltamiseen tuomioistuimessa.

5. Esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän yhteistyövelvollisuus sekä loppulausuntomenettely

Suomen Asianajajat pitää ehdotettuja muutoksia kannatettavina.

Suomen Asianajajat huomauttaa, että loppulausunnon laatimiselle on myös jätettävä riittävästi aikaa, eikä tätä aikaa voida lyhentää syyttäjien ja muiden esitutkintaviranomaisten välisten neuvottelujen vuoksi. Usein loppulausunnon toimittamiselle varataan aikaa 14 päivää, mikä ei vaativissa ja laajoissa tapauksissa ole riittävästi – varsinkin kun loppulausunto tulee käydä läpi myös päämiehen kanssa.

6. Perusteluvelvollisuuden keventäminen

--

7. Yleistiedoksianto erityisen laajoissa rikosasioissa

Suomen Asianajajat pitää ehdotettua muutosta kannatettavana.

8. Tiedottaminen esitutkinnassa

Suomen Asianajajat pitää ehdotettua muutosta kannatettavana.

Rikosasioiden tuomioistuinkäsittelyä koskevat muutosehdotukset

1. Tiedoksiantosääntely

Suomen Asianajajat pitää ehdotettuja muutoksia periaatteessa kannatettavina, mutta toivoo, että sekä ”tien päällä haastamista” että puhelimitse tapahtuvan haastamisen käyttöalan laajentamista valmistellaan vielä tarkemmin.

Suomen Asianajajat nostaa esiin sen, että rikosasioiden osapuolilla on usein sekä päihdesairauksia että myös neurokirjon haasteita, jotka molemmat vaikeuttavat haastamisasiakirjojen ymmärtämistä. Ehdotettu lakipykälä edellyttäisi edelleen, että henkilö saa ”epäilyksettä tiedon” asiakirjasta. Haastemiehen voi olla hyvin vaikea varmistua siitä, onko esimerkiksi neurokirjon haasteista kärsivä henkilö tai päihtynyt henkilö tosiasiallisesti ymmärtänyt asian. Suomen Asianajajat viittaa näiltä osin siihen, mitä Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia on jo asiasta lausunut.

Suomen Asianajajat kehottaa harkitsemaan sitä, olisiko haastamisasiakirjojen sisältö myös mahdollista muuttaa selkeämmäksi. Tämä edellyttäisi joko lain muutosta tai jonkinlaisen selkokielisen asiakirjan lisäämistä virallisten haastamisasiakirjojen mukaan. Suomen Asianajajien kanta on, että rikosasioiden asianosaisten on todella vaikea löytää olennainen tieto (esimerkiksi istuntopaikka tai istunnon ajankohta) haastamisasiakirjoista. Haastemiesten olennaisena tehtävänä on esimerkiksi kertoa, ja tarvittaessa osoittaa nämä olennaiset tiedot haastamisasiakirjoista ja tätä voi olla vaikea tehdä puhelimitse.

2. Kirjallinen menettely

Suomen Asianajajat pitää ehdotettuja muutoksia kannatettavina niiltä osin kuin on tarkoitus laajentaa käyttöalaa rikoksiin, joista säädetty enimmäisrangaistus on nykyisen kahden vuoden asemesta neljä vuotta vankeutta ja niiltä osin, että kirjallisessa menettelyssä voitaisiin tuomita nykyistä pidempi, enintään yhden vuoden vankeusrangaistus.

Suomen Asianajajat korostaa, että tällaisissa tapauksissa on ehdottoman tärkeää varmistua siitä, että henkilö saa oikeudellista asiantuntija-apua jo esitutkintavaiheessa, ja että hän pystyy käymään mahdollista kirjallista menettelyä läpi nimenomaan oman oikeusavustajansa kanssa. Mikäli kaikkia puolustukselle olennaisia seikkoja ei selvitetä esitutkinnassa, saattaa kirjallisen menettelyn laajentaminen johtaa oikeusturvan loukkauksiin.

Kun käyttöalaa laajennetaan neljän vuoden enimmäisrangaistuksiin, tulee mukaan jo hyvin vakavia ja monitulkintaisia tekoja.

Suomen Asianajajat vastustaa sitä, että vastaaja voisi etukäteen esitutkinnassa antaa ”hiljaisen hyväksynnän” asian käsittelyyn kirjallisesti. Tällaiseen menettelyyn liittyy liian suuria oikeusturvariskejä, eikä henkilö voi tunnustaa etukäteen rikosta, josta ei ole olemassa syytteen teonkuvausta.

Tosiasiallisesti moni henkilö on edelleen esitutkinnassa ilman lainopillista avustajaa, ja mikäli kirjallisen menettelyn käyttöalaa laajennetaan edellä mainituin tavoin, voi tämä johtaa vakaviin oikeusturvan loukkauksiin, koska epäilyllä ei käytännössä mitään mahdollisuutta tuoda esiin hänelle edullisia seikkoja esitutkinnan aikana.

Luultavasti ”hiljaisen hyväksynnän” antaisivat tahtomattaan päihdesairaat henkilöt, jotka ovat muutoinkin haavoittuvassa asemassa, eivätkä luultavasti kykene ymmärtämään suostumuksen merkitystä. Oikeusvaltio ei voi toimia niin, että kaikkein heikoimmassa asemassa olevien henkilöiden kustannuksella suoritetaan jatkuvia säästötoimia oikeusturvasta välittämättä.

3. Poissaolokäsittely

Suomen Asianajajat pitää ehdotettuja muutoksia periaatteessa kannatettavina, mutta katsoo, että pykälän muotoilua olisi vielä tarkennettava ja lain esitöissä olisi korostettava oikeudenkäynnin muitakin funktioita, kuin asian ratkaisemista.

Suomen Asianajajat viittaa näiltä osin eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian lausumaan.

Ehdotusten vaikutukset ja muut huomiot

1. Onko teillä lisättävää tai huomioita vaikutustenarviointiin?

--

2. Onko teillä huomioita ehdotusten toimeenpanosta tai lakien voimaantulosta?

--

3. Onko teillä muita huomioita luonnoksesta hallituksen esitykseksi?

--

Enne Heidi
Suomen Asianajajat